

2

Pu. 1. num. 22.

1775, 3. 4

DE

INTERPRETATIONE
PACIS WESTFALICAE

COMMENTATIO III

SVB INITIO

S. 116. LECTIIONVM HIBERNARVM

AN. MDCCCLXXV

SCRIPTA

A

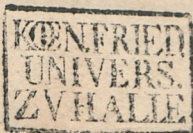
D. CAR. HENRICO GEISLERO

SER. LANDGR. HASS. CONS. REGIM

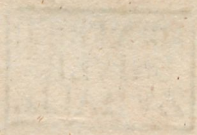
PROF. IVR. PVBL. ET IN COLL. IVR. ASS

MARBV RGI

EX OFFICINA MVLLERIA

DE
INTERPRETATIONE
PACIS WESTPHALICAE
CUM COMMENTARIIS III
SIVE TRACTATU
LIEFTONNII HEBERKARNI
AN OBSERVANTIA
SIVE
D. CAR. HENRICO GEISLERO
SIB. LONDON. HAN. COEN. REGIM.
VAG. N. PUBL. ET DE COLL. IVR. AIG.
MAGISTR. AUCT.
IN OFFICINA VESTRI

Pacem Westfalicam legentibus facile adparet, sine adcurata rerum gestarum scientia parum aut nihil intelligi, nec dum recte explicari posse. Quapropter cum superiore libello lectionem tabularum, ut par erat, commendassem, atque ostendissem adeo, quae qualiter lectio esse deberet, quidque ad intelligenda tum verba, tum consilia pacificantium praestaret commodi, hac descriptione statui praesidia amplecti historica, quibus praeter grammatica illa et dialectica interpreti opus putarem. Nam ubi ab utraque parte bene instructus ad interpretandum te contuleris, tum demum excellens aliquid et egregium inde existet, quo de iurisprudentia omnique republica bene mereri possis. Haec una quippe via ad veram legis intelligentiam tendentibus produta est, qua si inaccessis, nae tibi facile fuerit, non modo ad mentem et consilia legatorum penetrare, sed regnare etiam in singulis locis ac verbis, et quae vis sit, qui sensus dictorum, apte pandere, hariolaturus contra saepius et egregie nugaturus, si ab alterutra parte destitutus ad haec oracula reipublicae veneris. Ac nescio sine, annon hoc imprimis soleat accidere iis, qui sine copiis historicis personam interpretis suscipiant, ac ratiocinando et philosophando id munus absolui existiment, videorque mihi HENNINGESII potissimum exemplo intellexisse, quod de iure omni, imprimis publico, valet, per hanc rationem diuini quidem interdum, si mentem habeas acrem et sagacem, verita dicam, claram vero rem, certam et expeditam numquam esse posse.

A 2

Itaque

Itaque, quod primo loco positum cupio, boni interpretis est, nosse historias prouinciarum, de quarum salute, iure ac possessione hac pace cautum fuit, non quo enumerare singulas ad vnguem et recensere possit, quod utique neque est opus, neque fieri potest, sed quo praecipuas earum conuersiones haut ignoret, sciatque inprimis, quae stirpes, familiae, successiones fuerint principum, quae fuerint et quales terrae, quibus religionibus deditae, quo iure ac titulo possessae, quibus descriptae partibus, omninoque, quisnam illo pacificationis tempore status earum fuerit. Nam cedo, qui expediueris te in explanatione causae Palatinae, declarandae Art. IV. §. 3-23. nisi origines gentis Bauaricae ac Palatinae accurate calleas, norisque, quomodo ex communi quondam radice binis diuisae stirpibus in plurimos abierint ramulos, quorum discretis licet rationibus multiplex tamen sit colligatio? Equidem hoc inprimis articulo quodro usum et necessitatem historiarum in explicanda pace adeo arbitror extra dubitationem poni, ut nesciam profecto, qui sine iis tandem ad interpretandum quisquam ausit accedere. Rarissime enim accidere potest, ut, quod de *linea Guilbelmiana*, in qua definienda tot interpretes lapsi sunt, HENNIGESIVS in Meditr. ad l. P. p. 40. scribit, quid tandem statuas, parum inter sit, estque ipsum illud HENNIGESII iudicium hautquaquam probandum, certe fiduciam interpretis minuit, qui cum in re plana atque ex formula conuentionis inter Guilelmum V. et Ferdinandum Bauaros anno 1519LXXXVIII. de matrimonio inaequali initae, quae quidem prima *lineam* illam *Guilbelmianam* a posteritate Ferdinandi discreuit, apud LVNIGIVM in dem R. A. Part. Spec. Cont. II. Abtheil. IV. *Abs.*

Abs. I. von Pfalz und Bayern p. 150. sqq. facile definienda errores admittat, saltem non magnopere curet, hanc iniuria in aliis etiam, quorum maius forte est in re publica momentum, parum diligentiae adhibuisse existimatur. Acqui erat tum, cum HENNIGESIVS scriberet, nondum sublata War-tenbergiorum stirpe, vtiq; opus, vt linea illa diligenter explicaretur, quoniam, si a Guilelmo IV. ducenda erat, hos quoque complectebatur, contra, vbi a Guilelmo V. demum, fratre illo, non patre, vt ab interprete proditum, Ferdinandi, ortum ceperat, separatae eorum erant rationes. Sed hic erat mos HENNIGESII, quem alii adhuc plurimi amplectantur, vt, cum ex monumentis rerum veterum aliquid explicandum esset, segniter admodum ageret, et quasi sententialis res confecta esset, in frigida quadam, et ieiuna declamatione non raro conquiesceret.

Quo magis sobrii interpretis est, ab hoc vitio sibi cavere, nec profundere quidem opes historicas, sed conquerere tamen curiose atque in vsus suos conferre, quae ex historiis ad explanationem rectumque vsus pacis desiderantur. Nam ad hunc potissimum tum illud requiritur quam maxime, tum imprimis opus est nosse loca et prouincias, de quibus constitutum fuit, vt, quatenam fuerint, cuiusque generis, quae causa, quod ius, qui titulus possessionis, accurate scias. De bonis quidem ecclesiasticis recte numquam iudicari poterit, nisi, quod lex ipsa Art. V. §. 14. 25. statuit, mediatorum et immediatorum discrimen diligenter seruetur, et qui fructus ex historiis demum percipi potest, ad suam quodque classem referatur. Quod ne leue existimetur, neque vilius ad rem publicam momenti, saepe numero pernecessarium est ad constituenda iura pu-
blica

4

blica, satisque inter alia complura constat, quas in Hassia nostra lites cum Ordine Teutonico pepererit, Principibus quippe *in der Nachr. von dem Ursprung, Wachsthum und Landstandsch. des T. Hauses und Land Commende Marburg* p. 172. 199. Art. V. §. 25. contra Ordinem vis, hoc vero *in dem Unterr. von des T. Ritterord. insbes. der Balley Hessen Immediat* p. 196. ad se potius Art. V. §. 14. pertinere arbitratis, quarum opinionum vtra sit potior, h istoriae Hassiacae et monumenta maiorum de initiis bonisque Ordinis Hassiacis satis loquuntur. Balluias quidem et Commendas Ordinis Teutonici mediatas, quas Art. V. §. 25. commemorare potuerit, sine causa et auctore negat, quos ne quo alio forte exemplo inprimis ex Thuringis populis meis impugnem, efficit praeter alia omnia atque ea adeo, quae in libello *von den mediat. und immediat. Commenden* §. 5. 199. hac de re ex instituto disputata sunt, summa inprimis auctoritas KREITMAIERI, Viri illustrissimi, qui eos ipsos ex praeceptis P. W. Bauaris subiectas concedere *in dem Bayer. Staatsrechte* p. 299. dudum admonuit. Atque actum esse etiam in pacificatione de commendis et balluiis eiusmodi mediatas, quae deinde in §. 25. Art. V. relatae fuerint, plane docent, quae To. II. act. PAC. p. 738. 199. de feudis Brandenburgicorum Franconicis et infeudatione Domuum Teutonicarum ex chartis litterisque antiquis scripta reperiuntur. Tum, ut in hoc genere rerum al quamdiu persistam, per hanc historiam demum rationem facile videtur ad definiendum, quod saepius inprimisque in decantata illa causa Aurelianensi in Actis Comprom. Francof. apud THVCELIVM *in den Staats-Act.* To. III. p. 183. quaesitum fuit, bona exsecrata aut religione soluta (secularitata verbo legitimo vocamus)

camus) feudi, an allodii iure ac titulo habeantur. Nam quod THOMASIVS quondam de nat. honor. secularif. §. 22. potissimum de monasteriis illis Wurtembergicis contendit, id ego quidem vniuerse arbitror, bona huius generis mediata esse allodialia, nisi aut seorsim feudali lege obstricta, aut mature ad corpus territorii feudalis relata vna deinde cum hoc per feudum suscepta intelligantur.

Possim plura huius rei exempla ponere, quod inprimis ex capitibus de restitutione facile fuerit. Neque existimo tamen multis opus futurum. Itaque vt illis paucissima subiungam, ex Art. V. §. 26. 27. satis constat, quantum in republica sacra et civili recte aestimanda intersit, pignoris, an domini iure quisquam possideat. Neque obscurum esse cuiquam potest, quam saepe ciuitates imperii ad stabilienda territorii iura, si qua forte super iis controuersia incidit, ad Art. V. §. 29. et Art. VIII. §. 4. confugiant, quibus locis *tam ratione iuris reformandi, quam aliorum casuum religionem concernentium in TERRITORIIS suis et respectu subditorum non minus ac intra muros et suburbia idem cum reliquis statibus imperii superioribus ius cum omnimoda iurisdictione intra muros et in TERRITORIO habere dicuntur.* Equidem est vniuersis, aut singulis quidquam eorum adimere nolim, quibus vel sic multi nostra memoria publice priuatimque insidientur, sed iure quidem, vt sub ipsa pacificatione To. III. ACT. PAC. p. 269. per occasionem huius sanctionis Lampadius censuit, detrahi nihil possit. Verum abutuntur tamen illis locis, qui, quod in Franconia inprimis fieri memini, ac re vera nuper apud MOSERVM Vir. Perill. in dem Reichsact. Mag. P. II. p. 458. Windthemie des inprimis contra SCHNITZLINVM V. A. in Select. Norimberg. To. II.

c. 10. efficere tentarunt, ea sic interpretantur, vt, quaecumque demum extra muros in bonis atque in potestate sua habeant, eorum inde principatum vel superioritatem territorialem ciuitatibus confestim tribuant, easque adeo sine territorio non magis, quam ciuitatem sine ciuibus dici aut esse posse putent. Quos facile erit refellere, si ex superiore regula in singulis locis causam possessionis intuendam teneas, remque, sine adiunctione licet enunciatam, tacitam tamen habere conditionem, nec tam adeo regulam totius generis, quam certae tantum cuiusdam classis positam obserues. Nam etsi verbum territorii in ipso I. P. nonnumquam, vti Art. IV §. 24. de *ciuitate et territorio Goeppingensi*, de quolibet terrarum tractu dici videtur, illis tamen locis et aduersarii fatentur, et res ipsa loquitur, vocem eo accipi sensu, quo in disciplina iuris publici sumitur, resque adeo intelligi debet positus, quod aiunt, terminis habilibus de ciuitatibus imperii, si quae territorium habeant. Vnde quemadmodum insignis est impudentiae et temeritatis, omnia earum territoria interuertere velle, quae ipsis Pacis Westfalicae scitis, aliarumque legum nostrarum inprimis R. I. de AN. CIUIB. XLII. §. 92. sq. grauissimis sanctionibus confirmantur, ita vicissim ineptum videtur, singulis ea vindicare ex his locis, in quibus scribendis adeo Culmbacensis, qui tum conuentui Euangelicorum praeerat, vocem illam territorii TO. III. ACT. PAC. p. 268. sq. Noricorum causa aegre diu tulerit, nec sine intercessione admiserit, sed recordandum potius, quae infinite aut indefinite in formula pacis scripta sint, ea, etsi nonnumquam, quod libenter concedo ab Auctore *Obs. de iur. eccles. et polit. ciuit. imp.* p. 33. male negari, non semper tamen generatim et vniuersè positus respondere

— — — — —

dere, adeoque suo quaeque numero ac modo vbiuis aestimanda esse.

Verum ne iusto diutius huic loco inhaerere videar, sacra quoque prouinciarum ac locorum interpreti diligenter circumspectiunda sunt. Quod ne pluribus exemplis confirmem, sed sine argumentis pro demonstrato sumam, efficit ipsa rei euidencia, in constituenda quippe re ecclesiastica velut summa omnium consiliorum collocata, adeoque omnibus inter vtramque partem ad statum normalem relatis, vt HOFMANNO Viro Ill. de anno decretorio p. 45. sq. recte admonente ne in profanis quidem, vbi per obliquum saltem cum religione cohaereant, negligi debeat, sed si de religione loci aut territorii iuribusque et officiis inde pendentibus quaeratur, ex statu anni decretorii res omnis aestimanda sit, dummodo ne qua exceptio facta, aut natura possessionis, qua vis status normalis absoluitur, obesse videatur. Nam dari exceptiones, quas in hac quaestione MAIERVS V. C. in dem *T. Geistl. Staatsr.* To. II. p. 59. neglexisse videtur, in primis iure rogandi vel praesentandi adfessores in Camera imperii intelligitur, quod territorio licet inhaereat, vti inter alia in conuentione Hassiaca An. c1810ccxi. apud LYDOLFVM in Colloqu. fam. p. 401. egregie obseruatum reperio, non statu tamen normali, sed propriis legibus regitur. Neque hic vero etiam suberat ius intra limites circumseptos sine sine singulorum locorum vsurpandum, sed quod pertineret ad commune Germaniae, et in regenda vniuersa ciuitate vim haberet. Nam hoc sola adeo natura et indoles status decretorii videtur postulare, vt in possessione ipsa, e qua pendet, intra certa cohibeatur loca, neque extendatur adeo ad iura communia atque in vniuerso imperio

rio vim habentia, sed redigatur ad specialia, quibus in singulis demum locis prouinciisque vis sua constat. Vnde vt exemplo vtar per se quidem exili, sed in quo multi cum iurisconsulto quodam celeberrimi nominis (HOMMELIVM Lipsiensem in Suppl. Rhaph. obs. 580. volo) a vera et constanti maiorum doctrina, quam in iudicando adeo auctore DECKERHERRO Conff. forr. lib. I. c. 42. n. 7. secuti sunt, ad aliena nonnumquam deficiant, opifices quidem ex Art. V. §. 35. eo recte adiguntur, vt tirores sine discrimine religionis in disciplinam recipiant, quoniam haec pars est iuris communis aut ciuitatis Germanicae. Verum vt honoribus eos tribulibus ornent, nisi hoc aut status normalis ferat, aut princeps iure praeceperit, id quidem, vt huic potissimum argumento cum KORTHOLTO de anno decretorio §. 10. 14q. insistant, per naturam rei, quae cum ciuitate particulari iuribusque peculiaribus coniuncta est, hoc profecto loco non efficitur, multoque minus mutua illa et exacta aequalitate, quam ex Art. V. §. 1. obiciunt, effici vnumquam poterit, quae cum inter solos Ordines constituta sit, sine errore magno et perturbatione totius iuris publici ad ciues transferri nequit.

Itaque cum in eiusmodi rebus definiendis inter ipsos adeo Euangelicos si non ad annum decretorium, qui hic non valet, tamen ex Art. VII. §. 1. ad constitutiones antiquas et statum rerum, qui sub finem pacificationis fuit, adeoque praeteriti temporis memoriam redeundum sit, dubitari eo minus potest, quin ad iustam pacis interpretationem remque Euangelicam et Catholicam per territoria vbique et loca singula ex ea liberaliter atque adcurate dispescendam rerum priscarum proba cognitione sit opus, quae licet exigua et tenuia nonnumquam

numquam amplecti videatur, mirabilis tamen utilitatis fructum interpreti praebere solet. Ac fuerit profecto optabile, (neque enim instituenda videtur disputatio de diuersis commodorum generibus, quae exinde percipi possunt) ut eruantur ex monumentis veteris aevi in quaque prouincia, potissimum iis, quas mixtas vocamus, omnia, maxima, minima, quae ad hanc causam pertinent, atque in tabula velut exprimatur, qui fuerit illo tempore sacrorum vbiq; status. Vterius enim subinde aetate prouehimur, verendumque adeo videtur, ne lapsu temporis cum maximo rei communis detrimento omnis aliquando harum rerum memoria intercitat. Equidem hoc pacto crediderim, longe multos praeclarius de republica esse merituos, quam contextendis regum ignauorum stemmatibus, aut eruendis nobilium aliquot desidum obscuris nominibus, quorum nec facinora improba, nec rusticana imperia scire magnopere iuuat. Sane si quis spernendum existimet illud rerum et antiquitatum ecclesiasticarum studium, quod fieri facile potest hac aetate, qua grata illa rerum simplicitas fere displicet, nec munda amplius et domestico cultu conspicua, sed molli et effeminato habitu histrioniam mentiens, cincinnata, fucosque et pigmentis poetarum illita incedere coepit historia, is igitur mihi quidem inscitiam rerum egregie prodere videtur, nec sibi satis diuersas illas historicorum stationes et speculas, quamquam plurimis in ore versari solent, nedum veras historiae pragmaticae rationes cognitae esse significat.

Iam vero ut ex diuerticulo viam persequar, opus etiam est haut raro, ut descriptionem interpres partesque prouinciaram adcurate dignoscat, videatque, et quam late quaeque patuerint, et quibus disinctae fuerint partibus, quae-

ue alia eiusmodi coniunctionum solent esse genera. In iudicandis enim litibus, quae ex hac pace oriri solent, eo saepenumero res redire solet, ut, qui sit habitus terrarum, quae constitutio, necessario sciendum sit, nouimusque satis, ut ne quid dicatur de iudiciis recuperatoriis, de quibus suo olim tempore ac modo in hac nostra academia KLEIN-SCHMIDIVS proprium libellum scripsit, inter alia complura, quibus potissimum argumentis et rationibus sub exitum superioris seculi Episcopus Basileensis, Sungouia licet per I. P. M. Art. XI. §. 74. Gallis concessa, Comitatum tamen Ferretanum ab iis repetierit. Atqui hi quidem in formula pacis proposita, proiectum vulgo vocant, *Sungouiam, in qua Comitatus Ferretis comprehenderetur*, To. V. ACT. PAC. p. 151. petierant, sibi que adeo hunc Comitatum cum reliqua Sungouia, tamquam cuius partem faceret, concessum tandem fuisse sub ipsa iam pacificatione To. VI. ACT. PAC. 307. contenderant. Sed recte obseruatum est in libello de iure Episcopi Basileensis in Comitatum *Pherretanum*, (Brunerui 1661. 4.) cessionem Sungouiae ad illum Comitatum trahi non posse, seiunctis quippe vtriusque rationibus. Comitatus enim, posteaquam exstincta possessorum gente ad Basileensem olim auctore Alberto Argentinenfi apud VRSTISIVM P. II. p. 121. ex causa dominii directi reuerterat, ab Alberto II. denuo feudali lege susceptus, adeoque semper, ut par erat, a finitimis Austriacorum prouinciis distinctus fuit, ut, quod ab HERGOTTO imprimis, viro eruditissimo, in Genealog. Gentis Habsburg. To. I. p. 61. planum factum est, atque inter pacificandum adeo To. V. ACT. PAC. p. 152. lites peperit, titulis quoque discerneretur, ac ne plura ex ACT. PAC. To. IV. p. 709.

725. 732. repetam, hac inprimis ex causa planissimis Ordinum verbis To. VI. ACT. PAC. p. 319. a satisfactione Gallica exciperetur. Quo loco repetere inprimis lubet, quod paullo post pacem in der Samml. von Reichs-Herraths Gutacht. To. I. p. 127. sq. Consilarii Imperatoris in Iudicio imp. aulico de Art. X. §. 8. in simili causa Bremensi praeclare monuerunt: *Weiln in puncto satisfactionis die Schwedische Plenipotentiarii stipulatores oder petitores gewesen; die ihre Nothdurfft und desideria sonstn gar wohl fürzubringen vnd genug zu exprimiren gewust, so waere ihnen, wenn sie ie die Stadt zu dem Ertz. Stifft Bremen haetten haben und behaupten wollen, obgelegen gewesen, sich derenthalben mit deutlichen und klaren Worten versichern zu lassen. Alldieweiln aber der vielangezogene §. 8. Art. X. solches gar nicht ausweist, so ist er auch ad non expressa nicht zu extendiren. Wolte er aber pro dubio, incerto vel obscuro gehalten werden, als er doch per paullo ante adducta nicht ist, so haette es abermahl seinen gewestn Weg, nimirum non tantum, si verba deficiant, sed et, si sint obscura et ambigua, interpretationem contra stipulatorem esse faciendam. Daraus denn achtens und dimal letztens noch eine ratio contra Suecos entspringet, scilicet in obscuris semper id, quod minimum est, et per quod promissor minus laedatur vel grauetur, sequendum esse.*

Sufficere haec possunt ad intelligendum, quam in interpretatione pacis causisque ex ea iudicandis historiae provincialis adcurata cognitione opus sit. Nam quae praeterea ad rem confirmandam illustrandamque dici poterant, ea breuitatis causa in praesenti lubens omitto. Id tamen, quod cum illo quodammodo coniunctum est, neuiquam

videtur praetereundum, sed diligenter potius et ex instituto admonendum, ad veram legis intelligentiam quammaxime requiri, ut controuersias, quarum compositio per hanc pacem facta est, interpretes probe norit, earumque quamdam quasi propriam historiam animo impressam habeat. Saepenumero enim ipsa legis capita ad alias conventiones se referunt, ut praeter alia in primis Art. XV. §. 14. in causa Waldeccia factum est, quo loco sine historia controuersiae, quam me quidem iudice breuiter et in compendio HARTMANNO in Hist. Hass. P. II. p. 571. nemo melius scripsit, nihil te intelligere fateberis. Similiterque sine hoc praesidio haerebit tibi aqua in causa Iuliaca, de qua quidem nostra aetate Brandenburgici To. LXXIV. der STAATSC. p. 533. sq. contra Saxonos ita coeperunt disputare, ut abiecta omni possessionis causa solo eam petitorio dirimendam contenderent, atque ad hoc efficiendum *processum* illum *ordinarium*, qui in I. P. Art. IV. §. 57. commemoratur, virgerent. Sed facile erit hoc reum opinionis Brandenburgicae retundere, si cum Saxonibus To. LXXVIII. der STAATSC. p. 119. sqq. de possessione litem iamdudum in iudicio pependisse obserues. Hoc enim iudicium cum necdum finitum sit, neque etiam, quod in primis notandum est, vilo pacis nostrae capite v. c. Art. XVII. §. 3. sublatum, necessario inde consequitur, ut *ordinarius* ille *processus* huc se referat, omnifque adeo pacis sanctio eo redeat, ut, quod suffragiis Saxonum To. V. ACT. PAC. p. 695. 700. 715. rebusque pacem insecutis apud MOSERVM in *der Esrlaent. des W. F.* To. I. p. 429. adhuc planius fieri videtur, causa vel iudicio coepto per sententiam Caesaris, vel transigendo, vel denique alio legitimo modo, v. c. per arbitros, dirimatur. *Processus*

cessus quidem *ordinarius* coram Caesarea Maestate, quem illi premunt, a causa possessionis nequaquam est alienus, breuique, qui ab initio petebatur, propterea videtur substitutus, quod ad extremum extraordinaria quoque arbitrorum aut compromissariorum via placuit.

Nec vero satis est nosse controversias, sed debet etiam genus cuiusque et natura inspicere, ne leges compositionis aut interpreteris perperam, aut ad causas plane alienas inepte transferas, in quo dici non potest, quam a multis peccetur. Itaque cum duplex maxime fuerit genus controversiarum, de quibus pax Westfalica constituit, vnum, quod bello locum causamque dederit, alterum, quod inter bellandum demum exstiterit, atque ipso adeo ex bello ortum ceperit, vtrumque in interpretando caute est secernendum. Nam et in pacificando accurate semper distinctae, estque hanc in rem inprimis To. III. ACT. PAC. p. 211. gratis vox legati Culmbacensis, et interest etiam quammaxime, ad quam quaeque formam relata sit. Suae enim cuiusque rationes ac diuersissima compositio, illis quippe ex capite grauaminum, his contra ex capite amnestiae potissimum compositis, cuius rei quam sit discrepans vis, et diuersus ad rem publicam habitus, tum alimunde notum est, tum inprimis ab HOFMANNO, viro in his rebus vere magno, in libello de die decretorio §. 23. sqq. proprie ac scite demonstratum. Ac ne rem dimittam sine exemplo, decerpam eiusmodi, quod et gratissima animi mei voluntas, et iucundissima Franconiarum rerum recordatio deposcere ac velut efflagitare videtur. Inter alia igitur complura denno quaerentes meo tempore memini, annon monasterium saltem Kuzingense, obiecto licet Art. IV. §. 23. de amnestia, tamen quod eius possessione

possessione Catholici anno normali exciderant, ex capite
 grauaminum regulaque Art. V. §. 25. vniuerse constituta
 reperi queat. Sed quo hac de causa ex tot voluminibus
 actorum nihil dicam amplius, reue euangelicae patrocini-
 um, quo inprimis post iurisperitorum Tubingensium
 studia in Select. Norimb. To. I. et II. nequaquam est opus,
 nunc non suscipiam, ille Art. IV. §. 23. huic opinioni utri-
 que contrarius est, et quod olim HENNINGSIUS adeo (iure
 an iniuria, non definiuerim) in Medd. ad h. l. p. 83.
 genti Brandeburgicorum Franconicae opprobrio vertit,
 causam Kirzingensem omnem ad controuersias ex capite
 amnestiae dirimendas reulit. Quo loco cum monasterium
 illud planis verbis commemoretur, ego quidem haut video,
 qui exceptum esse possit, aut ad aliud controuersiarum ge-
 nus referri debeat. Certe, quod LIMNAEVS, qui hoc
 caput pacis ceteroquin egregie explicuit, To. II. Add. ad
 ius publ. lib. V. c. 7. §. 72. p. 383. monasterium ibi rela-
 tum esse conicit certo tantum respectu, nempe restitutionis,
 non autem causae petendi restitutionem, quod partes consti-
 tuentes de iure Dominorum Marchionum in hoc monasterium
 dubitarent, ideoque illud prius deducendum esse arbitrentur,
 id igitur profecto est nihili, ac repugnat tum actis pacifi-
 cationis, tum iis etiam, quae auctore MOSERO in *der Erl.
 des W. F.* To. I. p. 232. post pacem in iudicio acta sunt.

Itaque secreto viroque controuersiarum genere in iis,
 quae ex capite amnestiae compositae fuerunt, tenendum
 est, occurrere quidem multas, quae inter plures eiusdem
 factionis adflectas inciderant. Ceterum tamen et res ipsa
 loquitur, genus vniuersum inter binas bellantium partes
 proprie extitisse, et potest hoc etiam ex Art. III. §. 1. facile
 effici

effici, ex cuius quidem scitis iuxta vniuersalis et illimitatae Amnestiae fundamentum vniuersi et singuli S. R. I. — Status — quibus occasione Bohemiae Germaniaeue motuum vel foederum hinc inde contractorum AB VNA VEL ALTERA PARTE aliquid praeiudicii vel damni — illatum est — restituti sunt plenarie. Vnde per se ac necessario consequens est, vt haec generalis regula neutiquam pertineat ad eos, qui, cum eadem alioquin illo belli tempore fouerent partes, per hanc forte occasione inter se adeo ipsi res nouas moliti fuerunt. Quod ne temere aliquis et cum per se intelligatur, sine causa admoneri a me dicat, hei! quam non saepe in causis publicis negligitur. Inter Evangelicos quidem in Palatinatu recte hoc aliquando obseruatum To. XXX. der STAATSC. p. 48. sq. reperio. Aggeres contra Noricorum, qui tot nostra aetate lites pepererunt, atque aliis longe armis et debent et possunt euerti, in iure ipso inter alia apud SCHNITZLINUM in Selectis Norimberg. To. I. c. 7. ex illo loco maxime oppugnatos legimus, quod tempore belli tricennalis conditi, atque adeo ex lege amnestiae post pacem deliciendi fuerint. Sed locus ab hac causa plane est alienus, fatendumque videtur, in summa licet animi mei erga Brandeburgicos pietate et voluntate obstrictissima, ingenue et quodammodo necessario, hoc quidem argumento contra illos nihil profici. Sane, quod nuper NEGELINVS quidam, aut quem fama potius auctorem libelli ferebat, Celeb. HOFERVS de iure muniendi liberarum S. R. I. ciuitatum cumprimis Norimbergae §. 5. ausus videtur, negari non potest, aggeres illos iuri Brandeburgico haut parum detrahere, institutos quippe inter arma turbasque contra antiquum vrbis statum in territorio, quod Brandeburgicorum esse Norimbergenfes satis nossent,

C

et

et SCHVTZIO auctore in Corp. histor. Brandenburg. To. I. p. 137. sqq. ipso illo belli tempore Suecorum ope atque interuentu ab iis obtinere frustra tentassent. Verum utrique tamen, et Brandenburgici et Norimbergenses, Suecos fuerant securi, Noricique adeo, quamcumque demum aliam instituti causam habuerint, aggeres tamen illos potissimum Suecorum et communis rei Evangelicæ causâ ad reprimendos hostium impetus extruxisse videri voluerunt.

Ceterum per se patet, nec præceptione vlla opus habet, illa regula teneri omnes diuersarum factionum adflectas. Contra vero, quæ de singularibus causis constituta sunt, ea ius faciunt tantum inter partes, nec valent adeo, nisi de iis, inter quos actum adparet, nisi res forte iuris sit vniuersi, cuius inter singulos propriis tantum ex causis injecta mentio. Notandum hoc imprimis de Art. IV. §. 17. *Libertatem Imperii Nobilitatem per Franconiam, Sueviam et Tractum Rheni cum districtibus appertinentibus in suo statu immediato inuiolate relinquit.* Quo quidem loco cum hæc ita pridem nobiles imperii aduertus Wurtembergicum aliofque Ordinum libertatem suam tueri coepissent, erant statim, qui particularem sanctionem dicerent, quæ a Palatinis ad alios transferri nequiret. Sed quod de Palatinis potissimum hæc cautio adiecta, eius quidem rei peculiare erant rationes, ex parte iam ab ESTORE nuper nostro de iurisd. cur. client. p. 66. 1q. notatæ, tum quod Palatini, vt inter alia libellus quidam apud LONDORPIVM To. II. Act. Publ. p. 584. sqq. prodit, sub initium belli tricennalis non sine multiplici nobilium querimonia longe sibi plura, quam quæ leges feudales ferunt, in eos sumisse viderentur, tum quia Wildfangiatus iure nobiles Carolium Ludouicum cum detri-
mento

mento rei vicinae porro vsurum haut vano omine augurarentur, et quae postea accidisse ex Actis Comprom. Heilbronn. p. 41. constat, velut prospicerent, tum denique quod Bauari, a quibus cautionem rogatam esse To. IV. ACT. PAC. p. 355. reperio, vires Palatinas omnibus modis arctitas cuperent. De cetero autem ipsa pace Art. IV. §. 1. cautum, vt, qui *expresse non nominati aut expuncti essent, propterea pro omissis vel exclusis non haberentur, tantumque adeo abest, vt propria illa et singulari sanctione Art. IV. §. 17. pacificatores officium, quod ex Art. III. §. 1. et Art. XVII. §. 10. II. in omnes redundat, ad Palatinos solos redacturi fuerint, vt potius, ne ex amplissimo opere pro libertate nobilitatis scripto (Vertheid. Freyheit und Vnmittelbarkeit des H. R. R. Ritterschafft) To. I. p. 839. aliquid amplius vrgeam, potissimum legatus ab Electore Brandenburgico To. IV. ACT. PAC. p. 403. illam sanctionem, quod iuris communis sit, in causa Palatina noluerit admittere his verbis: *Dass die Reichs-Ritterschafft bey dero ihnen von Rechtswegen competirenden Privilegien und Immunitaeten manuteniret werde, sey vor sich selbst billig, man wüßte aber nicht, wie es biehien gezogen, sondern koente per clausulam generalem suo loco dem Instrumento Pacis einverleibet werden.**

Transseamus nunc ad alterum controuersiarum genus, cui pax Westfalica ex capite grauaminum medelam parauit. Ac de profanis quidem nihil videtur magnopere dicendum, nisi, quod dudum constat, harum compositionem pacto Caesaris et Ordinum contineri, aut quod forte euidentius est, de his rebus Caesarem cum Ordinibus transsegisse. Nam etsi Euangelicorum studiis haec quoque compositio maxime perfecta fuit, factum tamen hoc est propriis de causis, de quibus nunc non atinet dicere. Ceterum nec soli sibi stipulati

pulati sunt, qui cum Catholicis adeo de his rebus saepius
 v. c. To. II. ACT. PAC. p. 260. consilia conferenda cense-
 rent, neque etiam ad se solos potuerunt pertrahere, quae
 adficerent omnes sine discrimine sacrorum, atque in pacifi-
 catione ipsa communi nomine grauamina imperii (*Reichs-
 Grauamina*) nuncupari solerent. Quod vix admonerim, ni-
 si norim, in constituendis pacificantium partibus, quarum in
 superiore libello p. 28. sq. adcurata cognitione adeo ad in-
 terpretandum opus dixi, saepius errari, easque vniuerse ita
 semper distribui, vt in pacificando vna vbique Imperatori et
 Catholicis persona, altera Suecis atque Euangelicis imponatur.
 Plurimis quidem locis hoc valet, neque negauerim, quod
 To. I. ACT. PAC. p. 739. pluribus obseruatum est, in con-
 denda pace rem plerumque hoc modo atque his actam esse
 partibus, vt mirum fere videatur, qui tandem Sueci Art. I.
 vocabulum illud *respectiue* admiserint, quod suarum parti-
 um adfectis adscriptum est ad discernendos eos, qui cum
 Imperatore fecerant, quasi hi maxime corpus Ordinum aut
 commune Imperii constituerent, quocum Sueci toto illo
 pacificationis tempore adeo negarant bellum sibi fuisse, (ge-
 stum hoc quippe cum Imperatore et Ligistis diclitantes)
 vt ADAMO in Relat. hist. c. X. §. 13. et PFANNERO in
 Hist. Pac. lib. II. §. 37. ac lib. III. §. 3. 53. auctoribus Ger-
 maniam Imperiumue ne commemorari quidem inter bellan-
 tes cuperent, atque ipsam aliquando Pomeraniam hac potif-
 simum ex causa non nisi bona Brandeburgicorum pace se
 accepturos esse Austriacis To. III. ACT. PAC. p. 752. signi-
 ficarent. Quidquid vero sit huius rei, tum Art. VIII. §. 1.
 2. 3. 4. tum aliis adhuc exemplis, si opus quidem fuerit,
 facile potest doceri, eandem non vbique esse rerum ratio-
 nem

nem

nem, sed alias passim esse paciscentium partes, estque adeo singulis semper in locis, quinam proprie pacti fuerint, accurate dignoscendum.

Sed progrediamur ad controuersias ecclesiasticas, quae alteram grauaminum formam constituunt. Quo loco ante omnia quaerendum est, quae qualesque fuerint. Atque in hoc conspirant omnes, ortas esse inter vtriusque religionis cultores ex re ecclesiastica et discrepanti Transactionis Passauiensis Pacisque religiosae interpretatione, idque ostenditur etiam tum toto illo articulo quinto, tum vero etiam innumeris actorum locis, quae nunc sine causa repetere animus non est. Sed quaeri tamen nostra aetate coepit distinctius, quinam fuerint proprie, inter quos et agitatae illae lites et compositae fuerint. Atque hic quidem ab Auctore *Obs. de iur. polit. et eccles. ciuitat. imp.* p. 13. imprimis vrgetur prooemium articuli quinti, quo ipse alios alibi p. 22. inepte in interpretando vii statuit. Nam cum illo in loco *grauiamina*, quorum compositio subiuncta, *inter vtriusque religionis Electores, Principes et Status Imperii versa* dicantur, ex his quidem verbis atque ex initio pacificationis, quod a veteribus, variisque olim in comitiis imperii imprimis Art. CIOCLXVI, CIOCLXXVI, CIOCLXXXII, et CIOCLXLI iactitatis Ordinum Euangelicorum querelis ductum ait, ille sic disputat, *vt in pace Westfalica non decisas statuatur controuersias ex pace religiosa natas, nisi quae comitaliter inter partem Catholicam et Protestantem ventilatae fuerint.* Quod quoniam de controuersis dicitur, per se possit admitti, modo idem p. 11. *pacem religiosam* hanc addiderit *pace Westfalica non modificari, nisi, ubi eius sensus in controuersiam vocatus fuerit,* atque hanc adeo p. 7. ex regulis iuris communis de correctoriis explicari ve-

lit. tum etiam porro p. 13. ea, quae singuli forte statuum prae-
 ter asserta comitralia statuum suae religionis consortium, fa-
 cti, scriptus, dictis contra constatum sibi sumserint, hac pa-
 ce definita neget, omninoque eo rem deducere videatur,
 ut iura civium, quod e numero compaciscentium non fuerint,
 callide interuertat. Iam quod ad posterius attinet, otium
 nobis fecit STRVBENIVS, quem, dum haec scribebam, mor-
 tuum nunciabant, uti vixerat, sapienter, ingenio, doctri-
 na, sanctitate, maximarumque virtutum humanarum laude
 immortalem, ut in eo natura exemplum fere iurisconsultis
 propositura fuisse videatur, quod omni tempore aemulen-
 tur. Is igitur, quem cum adolescentulus mature coepissem
 suspicere, indulgentissima posthaec in me voluntate cognoui,
 mortuumque colam semper, causam civium in *den rechtl.*
Bed. To. III. p. 349. locisque ibi laudatis contra calumniam
 incerti auctoris adeo defendit, ut in disputatione magni viri
 conquiescere, quam verbum dictis addere longe videatur
 fatius, praesertim cum ad praesentem quaestionem proprie
 non pertineat, sed ad vim termini decretorii in rebus pro-
 fanis, de qua supra dictum est. Sed de prioribus paullo
 subtilius dicendum.

Itaque, ut liberaliter et ingenue res agatur, conceden-
 dum quidem est aduersariis, quod in *Relat. histor. c. VIII.*
 §. 9. iam ADAMVS animadvertit, resque etiam, historiae et
 orationes Evangelicorum *To. I. ACT. PAC. p. 714. sqq.*
 ac *To. II. p. 522.* satis loquuntur, a veteribus illis Euange-
 licae partis querelis ortam maxime fuisse pacificationem,
 quam relictis adeo conquerendi causis Evangelici numquam
 aut perficiendam, aut perpetuam futuram contenderent. Ce-
 terum vero, ne erretur, probe tenendum est interpreti pri-
 mum

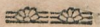
num, non omnia, quae celebratissimo illo articulo de compositione grauaminum ecclesiasticorum contineantur, ex pace religiosa repeti posse, sed praeterea quoque dilatatam esse pacis formulam, ac recte adeo Evangelicos aliquando apud *S. HAVROTHIVM* To. II. p. 35. Pace Westfalica non tam coangustatam religiosam, quam potius amplificatam contendisse, adiectis quippe quamplurimis, quorum vestigium nullum in pacis religiosae tabulis reperiri potest. Sola quidem illa *mutua et exacta* religionum aequalitas, quam Evangelici Art. V. §. I. demum impetrarunt, abunde significat, noua multa, quorum in tanta rerum copia ne exempla quidem videntur proponenda, hoc capite constituta esse, nisi forte, quod a Canonicis Osnabrugensibus To. XII. *der N. STAATSC.* p. 276. sq. hanc ita pridem fieri meminimus, cum *BANNIZA* de subsid. interpret. doctrin. p. 21. aut *BARTHELIO*, quem quidem in summa animi erga omnes aequitate tale quid opinari potuisse vix credibile videtur, To. I. Opusc. p. 574. praeclaram illam nostram adhuc aetate constituas regulam, vt, *quidquid Protestantibus non sit expresse concessum, id omne veniat prohibitum, Catholicisque adeo, quod non su erit nominatim aduentum, illud maneat intactum*, cum e contrario potius, postquam illa aequalitas religionum, *quatenus formae Reipublicae, constitutionibus Imperii et praesenti conuentioni conformis est*, ab Evangelicis impetrata fuit, ita debebas rationes subducere, vt, si quid sibi Catholici praecipue sumerent, id, vbi dubium esset et incertum, argumentis et rationibus probarent.

Equidem satis noui, Auctorem Observationum, quem supra commemoravi, aduersari hic per omnia, et ne hoc sine praesidio aliquo legum facere videatur, p. 11. imprimis ex
Art.

Art. V. §. I. pugnare, quo quidem Pax Westfalica diuerso et plane discrepante a noua legislatione vocabulo *declaratio* pacis religiosae dicatur. Sed vt diruatur haec arx opinionis, ex HENNIGESII Medd. ad I. P. p. 192. repeti debet, neuiquam captandum esse illud *declarationis* verbum, sed explicandum potius ex mente et consilio legatorum, qui cum non subtiliter vbiq; loqui, aut verba semper ad regulas scholasticas exigere solerent, per negligentiam aliquam scribendi, quae in formalis pactorum ac foederum publicorum perquam est frequens, solum hoc loco posuere, quod paulo post eodem illo capite §. 50. cum *transactione* ita coniunxerunt, vt vtriusque causam adcurate scernerent. Neque opus est etiam hac velut excusatione legatorum. Illo enim loco locuti tantum sunt de correctione aut declaratione pacis religiosae, quam in reliquis capitibus perpetuam ante futuram dixerant, nec verbis adeo opus erat ibi amplecti, quae, vt ita dicam, *praeter* illam pacem inter vtramque partem conuenerant. Quo magis ergo abstinendum est a venatu omni vocularum, atque ex re potius ipsisque tabulis tenendum, Pace Westfalica sustineri quidem Religiosam, cui, quemadmodum in ipsis *ACTIS PACIS* To. II. p. 601. 605. et To. III. p. 366. scriptum inuenio, tamquam fundamento cuidam aedificium nouae pacis imponendum et ab vtraque adeo parte inhaerendum censuerint legati, sed eam tamen, vt verbo vtar aduersarii, duplici ratione modificari, ac primum quidem sic, vt Westfalica multa Religiosae capita, quae controuersis locum fecerant, vel addendo vel detrahendo corrigat, deinde vero hunc in modum, vt de re ecclesiastica inter vtramque partem multa constituat, quae pax religiosa plane ignorat, et status demum rerum, qui sub exitum funestissimi

stissimi illius belli erat, salutis communis causa exegisse a legatis videtur.

Atque ex his quidem, quod altero loco dictum velim, facile poterit iudicari de iure correctorio, quod ex pace ille nostra p. 7. efficere conatur. Nempe quod attinet ad ea capita, quorum initia ex pace religiosa ducuntur, concedi quidem potest, quod ille contendit, legem esse correctoriam, iisque adeo aestimandam regulis, quibus natura iuris correctorii regitur. Sed in hoc ipso tamen magna adhibenda est cautio. Etenim quod ex iure ille civili aut privato de legibus correctoriis strictaque earum interpretatione disputat, id hoc loco quidem nullo modo probari potest, multoque adeo minus efficitur ex actis pacis, in quibus licet legati saepenumero pro consuetudine aetatis suae auctoritate legum iurisque civilis interpretum ad comprobandas opiniones suas inter disceptandum vti esse reperiantur, rem tamen ipsam nequaquam componendam aut exigendam putauerunt ad normas legum civilium, quas ipsi illi deinceps Art. XVII. §. 3. contra formulam pacis ne commemorari quidem voluere. Ac nescio fere, annon ineptum sit, atque a vera natura pacis, quae inter binas Ordinum partes tamquam inter duos quosdam populos sui iuris atque ab omni imperio civili liberos inita fuerit, plane abhorreat, vim pactorum iis metiri et aestimare ex legibus, quibus iura feoderarum, parietum, stillicidiorum regantur. Equidem ita semper existimaui, animumque induxi meum, ut correctoria illa pacis capita stricte quidem interpretanda crederem de rebus substratis, ut aiunt, sed ex aequo ac bono, et quemadmodum decet probum virum, sic, ut sine aucupio verborum ac syllabarum mens potissimum et consilium
D
pacifi-

pacificantium inspiceretur, lexque adeo, prout legatos plus minusue scripsisse, quam egisse adpareret, aut par esset rerum ratio, aut alia denique iusta causa adesset, interpretationem verbis modo latiore, modo angustiore reciperet. Nam inter priuatos adeo plus valere semper debet, quod actum, quam quod scriptum est, et qua de re paulo post pluribus dicitur, legati ius aliquod vniuersum de diuersis religionum iuribus condituri fuerunt, vt ne dicam tandem, multa, quae primum pace Westfalica constituta sunt, ita esse comparata, vt rem sacram vniuersam adficient, atque efficiant adeo, vti reliqua capita, quibus pax religiosa correctata fuit, sic debeant intelligi atque explicari, ne illis aduersentur. Facile fuerit, quae dicta sunt, illustrare multis exemplis, imprimis referuato ecclesiastico, de quo *To. II. ACT. PAC. p. 640. sqq.* longa est atque ex penu etiam iuris civilis instructa legatorum disputatio, nisi putarim per se omnia intelligi. Itaque admonendum tantum est adhuc obiter ac fere attingendum, ne quid omissum videatur, in noua illa pacis Westfalicae capita plane non cadere notionem iuris correctorii, adeoque in his multo adhuc magis deferendam esse illam incerti auctoris opinionem, atque ita potius verisandum, quemadmodum fieri debet in aliis legibus, quae ius nouum idque commune faciunt.

Sed quoniam de compositione controuersiarum ex pace religiosa subortarum dictum est, age, quaeramus tertio, inter quos agitatae fuerint. Ad hanc enim quaestionem ex principio *Art. V. ille p. 13. sq.* sic responderet, vt singulorum de hac pace controuersias, si quae praeter comitiales illas vtriusque partis rixas fuerint, in compositionem venisse neget. Quod oppido falsum est, ortumque ex

ex

eo, quod singulos Ordinum eatenus ex utraque parte non
 stetisse arbitratur, nisi subditos qualificados Corporis Germa-
 nici, h. e. ut opinor, quod in pacificando singulorum non
 ampliores fuerint partes, nisi quas in communi Germaniae
 constituendo exlerent, adeoque non tam pro se quisque
 aut priuatim suo nomine et ex causa sua, quam potius pu-
 blice et vniuersae partis suae iure paciscerentur. Esto vero
 hoc vel maxime. Neque enim lubet disputationem hac de
 re ingredi, quae licet sine circumscriptione aliqua defendi
 non possit, in praesenti tamen opinionem contrariam ne vl-
 lo adiuuare quidem modo videtur. Sit igitur plane verum,
 quod ille ait. Hoc utique exemplo perspicue intelligitur,
 quam opus sit singulis locis diligenter circumspicere, qui-
 nam et quomodo pacti fuerint. Itaque hanc compositionem
 inter se quidem inierunt vniuersi vtriusque partis Ordines,
 nec de iis vero solis, de quibus in comitiis quondam inter
 vtrumque corpus disceptatum fuerat, sed cum de pacanda
 omni Germania agerent, quae res sine conciliatione singu-
 lorum impetrari non poterat, eo potius intenderunt animos,
 ut, quaecumque demum essent de re ecclesiastica diuersarum
 partium contentiones, eae hac pace exitum haberent, adeo-
 que quod singulorum non erat, id perfecere vniuersi, ut
 singuli etiam compositis inter se dissidiis ad otium et concor-
 diam redigerentur.

Equidem non opus existimo quaerere, an iure hoc
 factum sit. Neque enim potest cuiquam iniustum videri,
 quod cum ex ipsa societatis indole consequatur, tum vero
 propria quadam Transactionis Passau. constitutione §. 34.
 satis defendatur, quo quidem loco, vnde nostra adhuc
 memoria Euangelici apud SCHA VROTHIVM To. I. p. 791.

sq. ius interueniendi pro suis recte repetierunt, inter alia
caurum est, *dass wir vnd sie, h. e. Augustus Ordinesque, auch vnser vnd ihre Nachkommen alsdann dem andern Theil, so wider diese Vergleichung vnd Verriag beschwert würde — gegen den andern Theil — nicht allein keinen Rath, Hülfe oder Beystand leisten, sondern auch dem andern Theil — wider den andern — Hülff und Beystand leisten wollen.* Demonstrandum est potius, vere rem hoc modo perfectam esse. Itaque ipse Imperator, ne quid eorum, quae proximo libello de consilio pacificantium ex actis relata sunt, hoc loco repetam, non modo per legatos PFANNERO auctore in Hist. Pac. III, 41. semel iterumque tum confessus fuit, *exstirpanda esse discordiarum semina, ne in nouam simultatum odiorumque herbam excrescerent, et fida transactione componendam tantorum tanque diuturnorum tumultuum causam,* sed etiam de discrepante pacis religiosae interpretatione apud GAERTNERVM To VI. der W. F. C. p. 449. ita suis mandasse legitur, vt vniuersum controuersiarum genus comprehenderet. Inprimis vero sub initium statim pacificationis hac de re grauis fuit oratio Euangelicorum, quam paulo licet longiorem adscribere non dubitem. Posteaquam igitur expoluerant, quibus maxime modis vim sibi et iniuriam a Catholicis fieri putarent, deinde To. I. ACT. PAC. p. 822. his porro vsi sunt verbis: *diese vorhergehende Grammina nun waeren mit viel nehren Vrusteuden und Fundamentis an und auszuführen, und tam in genere quam in specie andere viele Beschwerden mit gutem Grunde beyzubringen, welches aber noch zur Zeit verbleiben, und bis zu ehest verhoffender gütliben freundlichen Vnterred. und Vergleichung semen Anstand haben mag, und seynd obn das alle vorgesetzt*

gesetzte Punkten und denselben anzuverordnete Postulata, nach Gelegenheit der Handlung saluo iure aduendi, minuendi et detrahendi zu verstehen. Inmittelst erkennen die Euangelischen, dass die Roemische Kayserliche Majestaet, wie auch Hochgedachte Loebliche Cronen, die Reichs-Grauanima ohne fernere Verweilung bey diesen Tractaten gerne beygelegt sehen, nochmahls mit schuldigstem Danck und Ruhm, leben auch der gewissen Zuversicht, es werden die Herren Roemisch-Catholischen nicht gesonnen seyn, ihren hilscher geführten Extremitaeten, darüber gantz Deutschland betrübet und elendiglich zerstöeret ist, noch ferner zu imbaeriren, sondern vielmehr Belieben tragen, durch freundsliche, Christliche, güttliche Vergleichung über den von ihnen erregten Dubus des Religion-Friedens, ohne Verzögerung, sich also mit den Euangelischen zu vereinigen, dass der im Prooemio des Religion-Friedens exprimirte finis erlanget werden, und ein jeglicher wissen moege, was er sich zu dem andern zu versehen habe, ohne welches, der lieben Vorfahren hochvernünftigen Meynung nach, nicht moeglich, dass Friede und Ruhe erhalten werden koenne, sondern nothwendig Krieg und endlicher Vntergang erfolgen müste. — Euangelischen Theils suchet man anders nichts, als was auf Recht, Billigkeit und bestaendige Rationen gegründet. Wünschen und beghehen von Hertzzen mit ihren lieben Reichs-Mitgliedern, ungeachtet des Vnterscheids der Religion, in redlichem Deutschen Vertrauen, Friede und Einigkeit zu leben, bis Gott Gnade giebt, dass sie in Einigkeit des Glaubens und der Wahrheit zu uns treten, und also beyde Theile eine Heerde vnter dem einigen grossen Seelen-Hirten Christo Iesu werden und verbleiben moegen, et quae porro intequamur.

D 3

Enimvero

Enimuero haec omnia disputari etiam propterea, vt alia adhuc quaedam opinio incerti auctoris corrueret. Necdum enim dimittendae sunt illae obseruationes, sed corollarii quasi loco addendum quarto videtur, falsum esse, quod p. 25. et 32. perhibet, in Pace Westfalica *neque esse regulam, neque exceptionem, genus aut speciem, sed secundum causam, ob quam dispositio facta, de proxime adiunctis omnia accipienda.* Cuius opinionis falsitas cum ex superiore disputatione satis adparet, tum vero etiam ex ipsa pacis formula facile demonstrari potest, qua quidem Art. XVII. §. 2. *pro maiore omnium et singulorum pactorum firmitudine et securitate constitutum est, vt haec transactio perpetua sit lex et pragmatica Imperii sanctio, obligans non minus absentes, quam praesentes, Ecclesiasticos aequae ac Politicos, siue Status Imperii sint, siue non, aequae tam Caesareis Procerumque Consiliariis et Officialibus, quam tribunalium omnium iudicibus et Assessoribus, tamquam Regula, quam perpetuo sequantur, praescripta.* Atque hunc quidem locum pacis vel obiter inueni, nescio fere, annon mirum cuius videatur, qui demum in tanta rei euidencia vir ceteroquin longe doctissimus ingenique peracuti ad eiusmodi ostentum fere opinionis deficere poterit. Nam vt ne quid dicam amplius, aut oppugnem forte incertum auctorem ex illis maxime, quae in ACT. PAC. TO. II. p. 206. et p. 488. de quibuscumque legis transgressoribus deferendis aliquoties rogata sunt, quamquam hanc ad rem permagnam utique vim habent, sola illa *regulae* vox ius aliquod commune et vniuersum indigitat, quo in re sacra et ecclesiastica discrepantes Ordinum partes in posterum regi debeant. Neque existimet aliquis hoc pertinere tantum ad casus expressos, vt aiunt, causatae, quae planis verbis commemorantur

renur, sic, vt ab vno ad alterum, a genere ad speciem et sic porro concludi nequeat. Etenim vt haec ratio non valeat, facit auctoritas legatorum ad exsequendam pacem, qui cum essent, vt ipse p. 50. ait, facultate interpretandi instructi, R. E. §. 3. sq. grauissima sanctione edixerunt, *dass die casus liquidi ab illiquis zu separiren vnd dergestalt zu fordersamster Richrigkeit zu besoordern, dass die Casus liquidi, welche entweder in dem Instrumento Pacis specialiter vnd mit Nahmen aufgedruckt, oder doch vnter denen REGVLIS GENERALIBVS vnerneintlich begriffen — eruertert — vnd alles dergestalt vollzogen werden solle, dass keiner, DER EXPLICITE ODER IMPLICITE DARINNEN BEGRIFFEN, sich alsdann zu beklagen haben moege, ALLES NACH INHALT DES INSTRUMENTI PACIS.* Tum etiam obest notissimus ille locus R. I. N. §. 191. *vorderist sollen die erforderete requisita restitutionis, vnd dass der Casus dem Instrumento Pacis, Kayserl Executions-Edict, arctiori exsequendi modo, Nürnbergischem Recess, oder in denen Faellen, so durch dem Friedensschluss nicht geaendert, dem Religion Frieden gemaeß, consequenter ad punctum restitutionis ex capite Amnestiae vel Grauanimum qualificirt seyn, bewiesen werden.* Ex qua constitutione, quam quidem post alios inprimisque post KORTHOLTVM de abusu doctrinae, quod in causis P. W. executio citra processum locum habeat §. 48. sqq. hanc ita pridem HASIVS V. A. in *der rechtlichen Erörterung einiger Fragen aus dem W. F. §. 110. sqq.* bene explicuit, (nam quidquid etiam de reliquis doctrinis viri submonendum videatur, id huc non pertinet) satis intelligitur, scriptas utique fuisse hac pace regulas, ad quas rerum singularum iudicia deinde dirigerentur, vt ne repetam quidem, quae Arr. V.

§. 33. de regula obseruanriae anni CIOIOXXXIV. constituta sunt.

His igitur ita confectis per se intelligitur tertium interpretationis praesidium ex hoc genere, scientia videlicet legum et conuentionum imperii antiquiorum, quas aut commemorarunt legati, aut addendo detrahendoue correxere, aut omnino denique, tamquam quae ius certum et expeditum proderent, in pacificando secuti sunt. Ac de Pace Religiosa quidem et Transfatione Passauiensi, quae cum illa semper coniungitur, et quemadmodum Iurisconsulti inprimis Tubingenses contra aduersarios To. XIX. *der STAATC.* p. 95. praeclare aliquando docuerunt, parem vim habet, ob superiorem illam disputationem plane hoc dubium esse non potest, cum non modo initia quasi pacis Westfalicae habeat, ut quam Sueci redactam in tabulas secum semper habere solent, sed quod ab Euangelicis aliquando apud SCHAVROTHIVM To. I. p. 791. grauius admonitum fuit, ipsoque Art. V. §. 1. et R. I. N. §. 191. satis comprobatur, condita etiam pace in rebus non correctis ius inter partes faciat. Tum ne in re expedita diutius haerere videar, praeter reliquas omnes inprimis etiam Ordinatione Exsec. et Pace Publica, qua quippe ad religionem transferenda legati potissimum pacem religiosam condiderunt, interpreti carere non potest, sed ad intelligendas explicandasque constitutiones pacis saepenumero opus habet, quod alio iam loco in libello de Grauiam. relig. §. 17. sq. aliquot exemplis me comprobare memini. Nec potest hoc in vniuersum cuiquam dubium videri, qui hac pace non tam conuersam mutatamque antiquam imperii formulam, quam potius communis salutis et securitatis causa diligentius descriptam et constitutam, compressis-
que

iudici Camerae potestatem decernendi vindicatoros fuisse
 constat. Evangelicos autem alia omnia concedisse, et illi
 fatentur, et ostendunt etiam ACTA PACIS planissime, ubi
 inter alia To. V. p. 489. scriptum: *mit der Herren Kayser-
 lichen Vorschlag seyn mir nicht verstaubert, da der Cammer-
 Richter bey der paritate vortum den Ausschlag in Folius ge-
 ben solle, itemque: dieweil das ganze Fundament der Tra-
 staten auf einer Aequalitaet bestehe, vnd dass kein Stand die-
 ser oder jener Religion zugethan vor dem andern einen Vor-
 theil habe, so koenne man denen Catholicis an puncto iustitiae
 vor denen Evangelicis keinen Vortheil einraumen.* Quapro-
 pter Ordines Evangelici, quorum adeo ex rogatione To. V.
 ACT. PAC. p. 481. formulam tandem perscriptam fuisse ipse
 HASIUS d. l. p. 51. fatetur, profecto non potuerunt intelli-
 gere caput Ordinationis antiquae, quod ea, quae contenderent
 quammaxime, penitus euerteret, atque adeo, quod non est
 praetereundum, tum recentiore nulla Ordinatione, inprimis
 ea, quae An. 1610. condita fuit, atque ex adcurata anim-
 aduersione SENKENBERGII, primarii nuper viri, in Obsl. de
 iud. cam. hod. §. 27. iudicio camerali nouam plans formam
 dedit, iniecta licet causae mentione repetitum, tum vero
 etiam, vti partim ap. SCHAVROTHIVM To. I. p. 291. ab Euan-
 gelicis, partim ab HARPRECHTO, Venerando Senae atque au-
 ctore inprimis idoneo, in dem Staatsarch. des Kayserl. R. Cam-
 merger. To. II. p. 70. obseruatum fuit, inde a senatibus in-
 stitutis comprobatoque ipsis legibus religionum discidio pla-
 ne extra vsum constitutum esset. Catholicos vero quod a
 postulato numquam discessisse aiunt, id non efficit, vt secun-
 dum eos locus explicari possit aut debeat, cum Evangelicos
 quoque nihil de tuo remississe toto illo aetorum loco repereris,
 estque

estque adeo longe mihi probabilis, legatos ad extremum, quod saepius pacis utcumque tandem habendae causâ fecerunt, de consilio adqueuisse in verbis ambiguis, quae per se quidem speciem aliquam compositionis referrent, sed pro utraque dein parte explicari possent, praesertim cum de hoc rerum genere in comitiis imperii proximis diligentius actum iri nosset. Itaque Catholicos quidem crediderim facile §. I. art. quissimae illius Ordinationis in animis habuisse, Evangelici vero haut dubie intellexere recentiorem, quam hoc nomine plerumque ac per eminentiam dici, atque inter pacificandum aliis etiam locis, ut in primis To. II. ACT. PAC. p. 489. commemoranda reuisione, ab illis in auxilium vocatam constat. Nec dixerim, ut hoc obiter tantum attingam, temere laudasse legatos legem, quae plane non haberet, de quo quaererent, sed ex P. I. tit. 13. §. 10. potius in eiusmodi causis tamdiu agendum statuisse, donec de sententia tandem conueniret. Quod ipsum licet ex argumento magis verborum: *sich einer Urtheil zu vergleichen*, quam cum MAIERO To. I. des geistl. T. Staatsr. p. 308. sqq. ex verbis ipsis ducendum videatur, neque rem etiam plane efficiat, tum tamen ad pacem obtinendam sufficere poterat, cum et raro admodum euenire constaret, ut nihil profus compositionis impetrari queat, et si quando eueniret, futuro adhuc tempore modus rei semper reperiri posse videretur.

Dicendum nunc erat de historia pacificationis, quod vltimum est interpretationis praesidium ex genere historico. Sed hunc locum, cum esset nimis spatiosus atque in plurima capita in primis de recto actorum usu diffusus, propriae ac postremae descriptioni seposui. Haec vero ad Vos potissimum

X2338853

ULB Halle
007 362 676

3

LD 7 P

2
Pu. 1. num. 22.

1775, 3. 4

DE
INTERPRETATIONE
PACIS WESTFALICAE

COMMENTATIO III

SVB INITIO

P. 116. LECTIIONVM HIBERNARVM

AN. MDCCCLXXV

SCRIPTA

A

D. CAR. HENRICO GEISLERO

SER. LANDGR. HASS. CONS. REGIM

PROF. IVR. PVBL. ET IN COLL. IVR. ASS

MARBURGI

EX OFFICINA MVLLERIA

